

György G. Markus

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ: ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΝΤΕΔΡΑΣΕ στην παγκόσμια οικονομική κρίση του '30 με ένα εθνοκεντρικό οικονομικό δόγμα, τον κεύνσιανισμό. Η κεύνσιανή «επανάσταση» μετέτρεψε την αντικυκλική ρύθμιση της οικονομίας σε θεραπεία της πλεονασματικής παραγωγής, της υποκατανάλωσης και της μαζικής ανεργίας. Ο Κέυνς, απορρίπτοντας την αυτορρύθμιση της οικονομίας της αγοράς, υποστήριξε τον κρατικό παρεμβατισμό, ενισχύοντας τη ζήτηση και την κατανάλωση και προήγαγε την ελλειμματική δαπάνη με σκοπό την παροχή πλήρους απασχόλησης. Η μεταπολεμική οικονομική ευημερία των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών, που διήρκεσε για ένα περίπου τέταρτο του αιώνα και οι δεκαετίες των ρυθμών υψηλής ανάπτυξης φέρουν τη σφραγίδα της πολιτικής του κεύνσιανισμού. Στην πραγματικότητα, το κεύνσιανό οικονομικό σχέδιο προσπάθησε να χτυπήσει τη βασική αντίφαση του καπιταλισμού, που διατυπώθηκε από τον Μαρξ, δηλαδή ότι ο περιορισμός του κεφαλαίου είναι το ίδιο το κεφάλαιο. Αγώνιστηκε να περιορίσει την αυτονομία του ιδιωτικού κεφαλαίου και των ιδιωτών καπιταλιστών, να εξυγιάνει την αγορά, να επέμβει στην κίνηση της αγοράς με σκοπό την αύξηση της συνολικής ελευθερίας κίνησης του κεφαλαίου, ή διατυπωμένο απλούστερα: να εξασφαλίσει την επιβίωση του καπιταλισμού. Ο κεύνσιανός καπιταλισμός είναι ένας καπιταλισμός που αυτοπεριορίζεται και παραβιάζει τους δικούς του «κλασικούς» κανόνες του παιχνιδιού.

Η αλλαγή των κανόνων του παιχνιδιού ανακατέταξε τις σχέσεις συμφέροντος. Ο δομικά καθορισμένος ανταγωνισμός ανάμεσα σε εργασία και κεφάλαιο δεν τέλειωσε, φυσικά, αλλά έγινε δυνατή, ή μάλλον αναγκαία, μια διαμεσολάβηση μεταξύ των δύο πόλων. Ο κεύνσιανισμός έκανε την αστική τάξη να ενδιαφερθεί —σε ένα μακρο-επίπεδο— για την αύξηση της κατανάλωσης των εργατών και των πλατιών μαζών και για την πλήρη απασχόληση, ως προ-

υποθέσεις αγοραστικότητας του κεφαλαίου, ενώ οι εργάτες μπόρεσαν να ενδιαφερθούν (όπως κι έκαναν) για τη δυνατότητα κέρδους του κεφαλαίου, μέσω της απασχόλησής τους και των καταναλωτικών αναγκών τους. Η αντιπροσωπευση των εργατικών συμφερόντων σε εθνικό επίπεδο —συνδικάτα και μαζικά ρεφορμιστικά κόμματα— πραγματοποιήθηκε ως μέρος του πολιτικού θεσμικού συστήματος και έδρασε σαν ισχυρό πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό υποκείμενο.

Η «σοσιαλδημοκρατικοποίηση» της εθνικής οικονομίας

ΤΟ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΕΪΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ είναι ο πολιτικός έλεγχος της οικονομίας μέσω του παρεμβατικού κράτους. Το κεϊνσιανό κράτος, είναι, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, κράτος συμβιβασμών, το κράτος του θεσμοποιημένου ταξικού συμβιβασμού.

Η στροφή στον κεϊνσιανισμό είχε ένα σημαντικό αποτέλεσμα και για το ίδιο το εργατικό κίνημα. Δεν έδωσε μόνο το εθνικό περιβάλλον στο οποίο αυξήθηκαν οι ευκαιρίες για τα συνδικάτα και τα ρεφορμιστικά κόμματα και ισχυροποιήθηκαν οι διαπραγματευτικές θέσεις τους και η δυνατότητα σύγκρουσης, αλλά επιπρόσθετα μορφοποίησε την ιδεολογία και την πολιτική των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Με την αναθεώρηση των προγραμμάτων τους, τα κόμματα αυτά περιόρισαν ή έδωσαν τέλος στην ασυμφωνία μεταξύ της θεωρητικής τους βάσης και της πρακτικής τους, στην αντίφαση μεταξύ του γενικού ρεφορμιστικού πολιτικού προσανατολισμού και πρακτικής, από τη μια, και των ριζοσπαστικών αντικαπιταλιστικών αιτημάτων (εθνικοποίηση των μέσων παραγωγής και συνολικός οικονομικός σχεδιασμός) που συνδέονταν με τη μαρξιστική ιδεολογία, από την άλλη. Στόχος τους ήταν η καθιέρωση μιας μεικτής οικονομίας και η εξασφάλιση μιας συγκεκριμένης κοινωνικής εξυγίανσης (πρόνοια) της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς. Η σφαίρα της δραστηριότητάς τους μεγάλωσε. Η απο-ιδεολογικοποίηση και η απο-ριζοσπαστικοποίηση έκαναν δυνατή τη μετατροπή τους σε κόμματα «λαϊκά» ή catch-all parties. Η εγκατάλειψη, ή τουλάχιστον η αλλοίωση της παραδοσιακής εργατικής τους ταυτότητας, σήμαινε ένα άνοιγμα προς τα μεσαία στρώματα.

Ο εθνικός κεϊνσιανισμός δημιούργησε τις υλικές βάσεις και συνθήκες για ό,τι ορίστηκε ως «σοσιαλδημοκρατικός αιώνας» ή «σοσιαλδημοκρατικοποίηση» της καπιταλιστικής οικονομίας, το οποίο σημαίνει ότι αντικειμενικοί στόχοι σοσιαλδημοκρατικού χαρακτήρα, που στην προκειμένη περίπτωση μπορούσαν να εκπροσωπηθούν ή να πραγματοποιηθούν και από μη σοσιαλδημοκρατικά κόμματα —συγκεκριμένα πλήρης απασχόληση, μακροοικονομική ρύθ-

μιση καθορισμένη από τη ζήτηση και ένα αναδιανεμητικό κράτος πρόνοιας— όχι μόνο διείσδυναν στο σύστημα διαχείρισης της καπιταλιστικής οικονομίας, αλλά ανάγονταν σε προτεραιότητες που καθόριζαν τη λειτουργία του. Πίσω από αυτόν τον «ιστορικό συμβιβασμό» μπορούμε να δούμε τη σύγκλιση των εθνικών στρατηγικών της αστικής τάξης και του ρεφορμιστικού εργατικού κινήματος: η καπιταλιστική τάξη επιθυμούσε να σταθεροποιήσει την εξουσία της με την κοινωνική ολοκλήρωση της εργατικής τάξης και το ρεφορμιστικό εργατικό κίνημα αγωνίστηκε για το σταδιακό μετασχηματισμό του καπιταλισμού σύμφωνα με τις αξίες του δημοκρατικού σοσιαλισμού, που προωθούσε διαμέσου του κράτους. Ωστόσο, η ανακωχή, η λεγόμενη «κοινωνική ειρήνη» μεταξύ των τάξεων και το περιεχόμενό της, το όλο σύστημα προϋποθέσεων της, εξαρτάται ουσιαστικά από το αποτέλεσμα των κοινωνικών συγκρούσεων, από την ταξική πάλη και τους συσχετισμούς δυνάμεων.

Η σοσιαλδημοκρατία μετέτρεψε κατά τη μεταπολεμική περίοδο ανάπτυξης, το αρχικό δίλημμα που διατυπώθηκε στις αρχές του '30 από τον Γερμανό Fritz Tarnow —σύμφωνα με το οποίο πρέπει κανείς να είναι ο θεράπων γιατρός του καπιταλισμού και ταυτόχρονα ο κληρονόμος που έχει συμφέρον από το θάνατο του ασθενούς— σε δυναμική τάση της πολιτικής πρακτικής με τη βοήθεια του κεύνσιανού κράτους πρόνοιας. Η σοσιαλδημοκρατία από τη μια πλευρά σταθεροποίησε τον καπιταλισμό συμβάλλοντας στη λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας (με τη συμμετοχή της στη λειτουργία αυτή) και τη νομιμοποίηση του συστήματος. Από την άλλη, —σε συνδυασμό με το γεγονός ότι εξασφάλισε την ικανοποίηση πραγματικών αναγκών των μισθωτών και των πλατιών μαζών με την οικονομική και κοινωνική πολιτική της— αγωνίστηκε, ως ένα βαθμό, να χαλαρώσει τις δομές εξουσίας του κεφαλαίου. Παρ' όλο που οι δυνατότητες και τα επιτεύγματά της ήταν μάλλον περιορισμένα στις σφαίρες της παραγωγής και της ιδιοκτησίας είχε επιτυχίες στον τομέα της διανομής και της κοινωνικοποίησης της κατανάλωσης.

Η απο-εμπορευματοποίηση ήταν ένα ουσιαστικό χαρακτηριστικό της σοσιαλδημοκρατικής στρατηγικής πρόνοιας. Μειώνοντας τον εμπορευματικό χαρακτήρα της εργατικής δύναμης και, γενικά, περιορίζοντας τη διανεμητική σφαίρα της αγοράς και διευρύνοντας την πολιτική αναδιανομή, επιβάλλοντας την αρχή της διανομής σύμφωνα με τις ανάγκες, σε πολλούς σημαντικούς τομείς της κοινωνικής ζωής, δημιούργησε στα πλαίσια του καπιταλισμού στοιχεία και δυνατότητες —μερικά και δυνητικά, τουλάχιστον— που έχουν σημασία πέρα από τον ίδιο τον καπιταλισμό.

Η σοσιαλδημοκρατία δεν εξλείφει ούτε την καπιταλιστική σχέση, ούτε τις επακόλουθες βασικές αντιθέσεις και ανταγωνισμούς. Τροποποιεί, όμως, τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας (και η πορεία της είναι

έκφραση αυτών των αλλαγών στις σχέσεις εξουσίας) και επιτυγχάνει, μέσω της θεσμοποίησης της σύγκρουσης, την άμβλυνση του ταξικού ανταγωνισμού με συμβιβασμούς.

Στον αναπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο και εντός των εθνικών πλαισίων, η ένταση, η επιτυχία και η ταχύτητα της διαδικασίας «σοσιαλδημοκρατικοποίησης» διαφέρει σε μεγάλο βαθμό, κι εξαρτάται από τις εθνικές ιδιαιτερότητες, τους διαφορετικούς τρόπους ανάπτυξης και τις ιστορικές παραδόσεις των διαφόρων χωρών, καθώς και από τις εξωτερικές πιέσεις, την έκταση και τους τρόπους ολοκλήρωσής τους στη διεθνή αγορά.

Διεθνές πλαίσιο

Η «ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ» ΠΟΥ ΒΑΣΙΣΤΗΚΕ στο κείνσιανό «κοινωνικό συμβόλαιο» έκφραζε μια ιδιαίτερη εξέλιξη του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ της εθνικής αστικής τάξης και της εθνικής εργατικής τάξης. Όσον αφορά την υλική της βάση, στηρίχτηκε στη δυνατότητα ύπαρξης ενός εκτεταμένου πεδίου ελιγμών στο εσωτερικό των εθνικών κρατών, στο οποίο είναι οικονομικά κυρίαρχα και έχουν επαρκή μέσα —την οικονομία και το νομισματικό σύστημα, κατά κύριο λόγο— που είναι αναγκαία για την πραγματοποίηση των στόχων τους. Ο εσωτερικός αυτός χώρος ελιγμών θεωρούσε εντούτοις ως δεδομένη, ή μάλλον απαιτούσε, μια ενοποίηση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, με την ευρύτερη έννοια: της διεθνούς πολιτικής και του διεθνούς συσχετισμού δυνάμεων. Μια τέτοια ενοποίηση παρουσιάστηκε μετά από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Από την άποψη του εθνικού κείνσιανισμού σήμαινε ένα υπολογίσιμο περιβάλλον, μια σχετικά σταθερή διεθνή οικονομική τάξη.

Οι αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες μπόρεσαν να αναπτυχθούν χωριστά και από κοινού, ως κέντρο της παγκόσμιας οικονομίας, μ' έναν τρόπο που οι οικονομικές σχέσεις τους, οι αμοιβαίες εμπορικές συναλλαγές και ο ανταγωνισμός δεν έβλαπταν την οικονομική αυτονομία των εθνικών κυβερνήσεων και κρατών. Η απάντηση στο ερώτημα, γιατί ο ανταγωνισμός μεταξύ εθνικών κεφαλαίων και κρατών μπορούσε και παρέμενε στο πλαίσιο συγκεκριμένων δεσμεύσεων, βρίσκεται εν μέρει στο επίπεδο των παραγωγικών δυνάμεων και του τρόπου παραγωγής και εν μέρει στη διάσταση του διεθνούς συσχετισμού δυνάμεων.

Στην περιοχή του καπιταλιστικού κέντρου, τα μεταπολεμικά χρόνια, πραγματοποιήθηκε ένας γρήγορος εκμοντερνισμός που ακολούθησε ένα ιδιαίτερο μοντέλο εκβιομηχάνισης, το αμερικανικό μοντέλο του τεύλορισμού-φορντι-

σμού. Αυτό δεν σήμαινε μόνο την αναλογία συγκεκριμένων αρχών εργασιακής οργάνωσης, αλλά και την αναλογία των εθνικών οικονομικών δομών, που κυριαρχούνταν από βιομηχανίες μεγάλης κλίμακας με προϊόντα μαζικής κατανάλωσης. Η γενική ομοιογένεια των δομών, ή τουλάχιστον τα συγγενικά χαρακτηριστικά τους δεν απέκλειαν τον διεθνή ανταγωνισμό (εν πάση περιπτώσει, εξασφάλιζαν μια σημαντική ανάπτυξη ενισχύοντας το ρόλο της εσωτερικής κατανάλωσης), αλλά εφόσον αυτός συνέβαινε μεταξύ εθνικών οικονομιών με πανομοιότυπες ή παρόμοιες δομές, ήταν ευκολότερα ελεγχόμενος και διαχειρίσιμος.

Η περιορισμένη και κανονικοποιημένη φύση του ανταγωνισμού στον καπιταλιστικό κόσμο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο εξασφαλίστηκε με την αναμφίβολη και αναντίρρητη αμερικανική κυριαρχία, στην οποία συνυπολογίζονται η τεχνολογική υπεροχή και η δύναμη του κεφαλαίου των ΗΠΑ αλλά και η πολιτική τους ισχύ —ιμπεριαλιστικού χαρακτήρα. (Το γεγονός ότι ο εκμοντερνισμός ακολούθησε το αμερικανικό μοντέλο, συνέβαλε επίσης στην ιδεολογική ηγεμονία του «αμερικανικού τρόπου ζωής»). Το οικονομικό σύστημα των Bretton-Woods που εξασφάλιζε σταθερότητα και έλεγχο κάνοντας το δολλάριο κυρίαρχο νόμισμα, ήταν μια ακόμη απόδειξη της οικονομικής δύναμης και της πολιτικής επιβολής των ΗΠΑ. Δεν πρέπει να υποτιμηθεί ο ρόλος του σχεδίου Μάρσαλ, το οποίο ευνόησε τον εθνικό κϋνισιανισμό στη Δυτική Ευρώπη καθώς και την ανάπτυξη καλών πολιτικών σχέσεων.

Αυτό που προέκυψε ήταν μια παράδοξη κατάσταση.

Το σύστημα των Ηνωμένων Πολιτειών, όπου το εργατικό κίνημα έχει μια ελάχιστη αντιπροσώπευση στην πολιτική ζωή, όπου μέχρι και σήμερα δεν υφίσταται σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, όπου ακόμη και με το New Deal η κοινωνική εξυγίανση της αγοράς δύσκολα επιτεύχθηκε, όπου οι αξίες του ανταγωνισμού —ατομισμός, αντιπαλότητα— κυριάρχησαν στην πολιτική κουλτούρα, αυτό το σύστημα μετατράπηκε τα μεταπολεμικά χρόνια σε προστάτη της σοσιαλδημοκρατίας.

Πώς όμως συνέβη αυτό;

Οι δομές και οι μηχανισμοί της αμερικανικής κυριαρχίας στην παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία διαμορφώθηκαν όταν το Δημοκρατικό Κόμμα ανέλαβε τη διοίκηση του συστήματος.

Στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα το κόμμα αυτό υποστηρίζει ορισμένα «σοσιαλδημοκρατικά» χαρακτηριστικά: επιδιώκει, αν και σε περιορισμένη κλίμακα τον κρατικό παρεμβατισμό, τη διανομή του εισοδήματος και αγωνίζεται να κερδίσει την υποστήριξη των συνδικάτων και των εργατών των μεγάλων βιομηχανιών. Για να εξασφαλίσει την υποστήριξη των εκλεκτόρων, η δημοκρατική διοίκηση υποστήριξε τη ρεφορμιστική αριστερά στη Δυτική Ευρώπη,

που βρισκόταν σε στενή επαφή με τα συνδικάτα.

Για πολλά χρόνια μετά τον πόλεμο, οι διεθνείς σχέσεις κυριαρχούνταν από τις έντονες σοβιετο-αμερικανικές αντιθέσεις και την ψυχροπολεμική αντιπαράθεση των δύο συστημάτων. Η «αναχαίτιση του κομμουνισμού» θεωρήθηκε το κεντρικό δόγμα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Η σοσιαλδημοκρατία —μαζί με άλλες πολιτικές δυνάμεις και ιδεολογίες— αντιμετώπιστηκε από τους υπεύθυνους για τη χάραξη της στρατηγικής των ΗΠΑ ως εναλλακτική λύση για τον κομμουνισμό. Η σοσιαλδημοκρατική ιδεολογία περιείχε τον αντικομμουνισμό —ο αντίθετος πόλος του αντικαπιταλισμού της— ως μια οργανική στιγμή στη δημιουργία της ταυτότητάς της. Ο αντικομμουνισμός των σοσιαλδημοκρατικών προγραμμάτων και η μαζική επιρροή τους, δεν ήταν συνέπεια μόνο των βασικών αντιθέσεων ρεφορμιστικής και επαναστατικής αντίληψης και της αντιπαλότητας στα πλαίσια του διασπασμένου εργατικού κινήματος, αλλά και της σταλινικής παραμόρφωσης του σοσιαλισμού στην πλειοψηφία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Είχε, επίσης, αφετηρία του, την αντισοσιαλδημοκρατική πολιτική πρακτική και ιδεολογία των κομμουνιστικών κομμάτων.

Με το πέρασμα του χρόνου σημειώθηκε μια αντιφατική εξέλιξη. Για κάποιο διάστημα η αντιπαράθεση ανάμεσα στα δύο παγκόσμια συστήματα φαινόταν να ευνοεί τις θέσεις της σοσιαλδημοκρατίας. Από την άλλη πλευρά όμως —κι αυτό παραμένει αποφασιστικό ακόμη και σήμερα— η ενσωμάτωση στο αμερικανοκρατούμενο οικονομικό και πολιτικό εποικοδόμημα του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, ο αγώνας των εξοπλισμών και η αντιπαράθεση αποδείχθηκαν σοβαροί περιορισμοί της σοσιαλδημοκρατικής ρεφορμιστικής πολιτικής. Το σοσιαλδημοκρατικό ενδιαφέρον για την ύφεση, για τη σχετική απαγκίστρωση από τις Ηνωμένες Πολιτείες (που αποσκοπούσε σ' ένα ευρύτερο πεδίο δράσης του κινήματος) μπορεί να θεωρηθεί ως μια σταθερή τάση που συνδέεται δομικά με την ουσία του ρεφορμισμού και του συστήματος αξιών της σοσιαλδημοκρατίας.

Η κενύσιμη πολιτική που είχε ως άξονά της την ανάπτυξη και τη διανομή ευνοήθηκε μεταξύ άλλων και από την παγκόσμια οικονομική τάξη που εξασφάλιζε μια άνιση ανταλλαγή μεταξύ κέντρου και περιφέρειας. Αυτή προμήθευσε την κατασκευαστική βιομηχανία του «Βορρά» με φτηνές πρώτες ύλες και ενέργεια (και για αρκετό χρονικό διάστημα με μη απαιτητικούς ξένους εργάτες).

Κορπορατιστική εθνική ολοκλήρωση

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΡΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ δίνοντας προτεραιότητα στην

πλήρη απασχόληση, προσπαθεί ταυτόχρονα να επιτύχει συγκρουόμενους στόχους. Δεν πρέπει λοιπόν να αναρωτιέται κανείς, γιατί το κεύνσιανό σύστημα στόχων που περιγράφηκε σαν το «μαχικό τετράγωνο», λόγω της πλήρους απασχόλησης και της γοργής ανάπτυξης από τη μία πλευρά και της σταθερότητας που εκφράστηκε με την απουσία πληθωρισμού και την ταυτόχρονη διατήρηση μιας ισορροπίας στους τρέχοντες λογαριασμούς από την άλλη, — μοιάζει με μαχικό κόλπο. Τα οικονομικά και νομισματικά μέσα που προσαρμόστηκαν στο σύνολο των στόχων, δεν μπορούσαν να αποτρέψουν ούτε την αντιπαράθεση και σύγκρουση των στόχων ενός σταθερού επιπέδου τιμών και απασχόλησης, ούτε την εμφάνιση πληθωριστικών πιέσεων. Η ισορροπία τέθηκε σε μεγάλο κίνδυνο από την απουσία κεύνσιανών μακρο-οικονομικών μέσων για τον έλεγχο και την επίβλεψη της κίνησης εισοδημάτων. Τα όρια της ικανότητας του κρατικού οικονομικού ελέγχου φάνηκαν όταν, έναντι της σπειροειδούς κίνησης των μισθών-τιμών, το κράτος είχε ως μοναδική δυνατότητα τη λήψη περιοριστικών μέτρων που απειλούσαν την εργασία.

Οι κοινοβουλευτικές πλουραλιστικές αστικές δημοκρατίες έχασαν την καθοδηγητική ικανότητα που είναι αναγκαία για τον εντατικό πολιτικό έλεγχο της οικονομίας, έχασαν την απαραίτητη πληροφόρηση για επαρκείς αποφάσεις και την κατάλληλη ολοκλήρωση των πολλαπλών, αντιθετικών συμφερόντων.

Οι κοινοβουλευτικές και κυβερνητικές θέσεις της σοσιαλδημοκρατίας ήταν από μόνες τους ανεπαρκείς για τη «σοσιαλδημοκρατικοποίηση» της καπιταλιστικής εθνικής οικονομίας. Για την εξασφάλιση μιας αποτελεσματικής και σταθερής ρεφορμιστικής συναίνεσης ήταν απαραίτητες κάποιες κορπορατιστικές διευθετήσεις, όπως κεντρικοί και συγκεντροποιημένοι λειτουργικοί οργανισμοί αντιπροσώπευσης συμφερόντων (συνδικάτα εργαζομένων και εργοδοτικές ενώσεις), καθώς και το παιχνίδι τους με το κράτος και τα μαζικά κόμματα. Για τους εργάτες —που είναι ενσωματωμένοι στο σύστημα και κατέχουν ισχυρές διαπραγματευτικές θέσεις και ικανότητα σύγκρουσης— τα ανταλλάγματα και οι αποζημιώσεις είναι αναγκαία για να συμφωνήσουν στον περιορισμό των μισθών, να ρυθμίσουν τις απαιτήσεις τους σύμφωνα με τις επιταγές της οικονομικής (και κοινωνικής) ισορροπίας. Ως ανταλλάγμα απαιτούν (και παίρνουν) εργασίες απασχόλησης, κοινωνικά-πολιτικά δικαιώματα (κράτος πρόνοιας) και δυνατότητες για μια συγκεκριμένη διεύρυνση της συναπόφασης και συμμετοχής.

Έτσι, ο εθνικός κεύνσιανισμός συμπληρώνεται κατά ένα μεγάλο μέρος από τον εθνικό (κοινωνικό) κορπορατισμό, η μεικτή οικονομία από μια μεικτή πολιτική. Η συνεργασία των πολιτικών ελίτ με το σύστημα συμβάλλει στη σταθεροποίηση, ενδυνάμωση και ανανέωσή του. Αποτέλεσμα των κεντρικών διαπραγματευτικών διαδικασιών, είναι ότι οι γραφειοκρατίες των διαφόρων

οργανισμών δεν αντιπροσωπεύουν μόνο τα συμφέροντα των μελών τους που αντιτίθενται σε άλλους οργανισμούς και θεσμούς, αλλά υπερασπίζονται επίσης τα συντονισμένα συμβιβασίμα συμφέροντα μέσα στο ίδιο τους το στρατόπεδο.

Σε συνδυασμό με το λειτουργικό περιεχόμενο και τις δομικές συνέπειες των κορπορατιστικών διευθετήσεων, η *ιδεολογία της εθνικής ενότητας υπό την μορφή της κοινωνικής συνεργασίας* (partnership) λειτουργεί επίσης ως οργανικό μέρος τους. Συγκεκριμένες μορφές κορπορατισμού ή ισοδύναμά τους (ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για εξουσιαστική, κρατιστική ολοκλήρωση ή για μια συναινετική, αποδεκτή από την κοινωνία δημοκρατία, που εμφανίζεται σ' ένα κοινοβουλευτικό-κυβερνητικό πλαίσιο ως ένας συνασπισμός των ελίτ) υπήρχαν ήδη πριν από την εμφάνιση του κεϊνσιανισμού. Μπορούμε επίσης να υποστηρίξουμε ότι ο κορπορατισμός, *οργανώνοντας και νομιμοποιώντας τα κοινωνικά ανταλλάγματα και τις συναλλαγές*, μπορεί να έχει επιτυχία και σε μετα-κεϊνσιανούς σχηματισμούς. Παρ' όλο που ένας ορισμένος βαθμός κορπορατισμού είναι αναγκαίο συμπλήρωμα στην αποτελεσματικότητα του εθνικού κεϊνσιανισμού, οι κορπορατιστικές δομές μπορούν να αποτελέσουν οργανικό κομμάτι και άλλων μοντέλων.

Ο κορπορατισμός ως το μέσο για την οργάνωση, αντιμετώπιση και ολοκλήρωση των συμφερόντων, βασισμένος σε κεντρικές διαπραγματευτικές διαδικασίες μπορεί να σταθεροποιήσει και να νομιμοποιήσει τον «κοινωνικό μονεταρισμό» χριστιανοδημοκρατικού τύπου. Μπορεί επίσης να υπάρξει κορπορατισμός με ειδικό περιεχόμενο και χαρακτήρα, που να υπηρετεί τους σκοπούς της κοινωνικοοικονομικής αποδοτικότητας και της εθνικής συναίνεσης σε μια σοσιαλιστική κοινωνία παραγωγής αγαθών, που εγκρίνει τον πλουραλισμό των συμφερόντων.

Όσον αφορά το θέμα μας φαίνεται σημαντικό το συμπέρασμα ότι η «σοσιαλδημοκρατικοποίηση» των καπιταλιστικών εθνικών οικονομιών —συνδεδεμένη με μια ανάπτυξη κεϊνσιανού τύπου— στηρίζεται, πολιτικά, σε δυο βάσεις: 1) στις κοινοβουλευτικές θέσεις και την κυβερνητική ευθύνη και στην επιρροή των κομμάτων και 2) στις οργανωμένες θέσεις των μισθωτών στο πλαίσιο των κορπορατιστικών διακανονισμών. (Η βάση του κορπορατισμού είναι, ίσως, η πιο ανθεκτική). Η έκταση, η δύναμη και τα χαρακτηριστικά του κορπορατισμού δεν καθορίζονται μόνο από τους εσωτερικούς συσχετισμούς δυνάμεων, αλλά από την παγκόσμια αγορά και τον τρόπο ολοκλήρωσης εντός των μεμονωμένων χωρών, σε συνάρτηση με τις ιδιαίτερες συνθήκες και το μέγεθός τους.

Ο ανταγωνισμός των εθνικών οικονομιών, παρά τη ρύθμισή του, δεν έπαψε να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην καπιταλιστική παγκόσμια αγορά, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια πίεση για προ-

σαρμογή, κυρίως στην περίπτωση εκείνων των *μικρών χωρών*, που αναγκάστηκαν σε *εξαγωγικό προσανατολισμό*, εξαιτίας της περιορισμένης ζήτησης στην εγχώρια αγορά τους, κι έπρεπε να προσαρμόσουν τις δομές τους στις απαιτήσεις της παγκόσμιας αγοράς μ' έναν ευέλικτο τρόπο. Αυτές οι χώρες δημιούργησαν τις συνθήκες για μια μόνιμη προσαρμογή στην παγκόσμια αγορά με πολιτικούς μηχανισμούς, μέσω των οποίων συνέδεσαν τη φιλελεύθερη στρατηγική του εξωτερικού εμπορίου τους μ' έναν εθνικό συντονισμό και ολοκλήρωση των αντιτιθεμένων επιμέρους συμφερόντων.

Η ανταγωνιστικότητα, θεωρούμενη ως κοινό εθνικό συμφέρον —η αποδοτικότητα του κεφαλαίου μετρίεται με βάση διεθνή στάνταρ— απαιτεί τον έλεγχο του κόστους, των τιμών και των μισθών. Εφόσον το κεϊνσιανό κράτος δεν διαθέτει τα μέσα για την καθιέρωση μιας αποτελεσματικής *εισοδηματικής πολιτικής* σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, οι επίσημες ή ανεπίσημες διαπραγματεύσεις και συμφωνίες των κορπορατιστικών («κοινωνικών εταίρων»), των συνδικάτων, των εργοδοτικών και κυβερνητικών γραφειοκρατιών, μπορούν να αποτρέψουν ή να χειριστούν κατάλληλα τη σπειροειδή κίνηση μισθών-τιμών.

Η ευρείας κλίμακας αναδιανομή των εισοδημάτων μέσω του προϋπολογισμού είναι μια σημαντική συνθήκη και συνέπεια των ισχυρών κορπορατιστικών διαπραγματεύσεων και συναλλαγών. Από τη μια πλευρά αναφέρεται στην πραγματοποίηση μιας δομικής τοιλικής προσαρμοσμένης σε πλευρές του εξωτερικού εμπορίου, που έχει συνέπειες στις μεταφορές κεφαλαίων και τις οικονομικές επιχορηγήσεις στο επίπεδο της επιχείρησης ή της βιομηχανίας. Οι μεταφορές στα νοικοκυριά είναι, ωστόσο, πολύ μεγαλύτερης σημασίας, γιατί ούτε λίγο ούτε πολύ, στο πλαίσιο μιας οικουμενικής κοινωνικής πολιτικής, *αποζημιώνουν τις ανθρώπινες και κοινωνικές δαπάνες των δομικών αλλαγών και κάτω από τις συνθήκες των εξωτερικών πιέσεων εξασφαλίζουν τη «βιομηχανική ειρήνη» και, επιπλέον, τη σταθερότητα της κοινωνικής συνείδησης.*

Οι ισχυρές κορπορατιστικές δομές υπήρξαν το αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης ιστορικής εξέλιξης σε χώρες και περιοχές, όπου ο ρόλος του πολιτικού ήταν παραδοσιακά μεγαλύτερος: εκεί όπου συνέβη μια σχετικά καθυστερημένη, γρήγορη εντούτοις διαδικασία εκμοντερνισμού, όπου οι εμπειρίες που αποκτήθηκαν από τα θελλώδη γεγονότα του 19ου και του 20ου αιώνα καθιερώθηκαν τελικά στην πολιτική κουλτούρα μ' έναν τέτοιο τρόπο που οδήγησε στη συνεργασία, τις αμοιβαίες παρχχωρήσεις και σε μορφές συμβιβασμού μεταξύ του κεφαλαίου και των ρεφορμιστικών οργανώσεων των βιομηχανικών εργατών.

Το μικρό μέγεθος μιας χώρας ενθάρρυνε την ανάπτυξη του κορπορατισμού, μ' έναν τρόπο που ευνοεί αρκετά τα κανάλια επικοινωνίας μεταξύ των ελίτ

των πολιτικών σωμάτων και των σωμάτων αντιπροσώπευσης συμφερόντων τα οποία ούτως ή άλλως τείνουν προς τη συγκέντρωσή.

Παρ' όλο που η συστημική δύναμη του κεφαλαίου κυριαρχεί αναγκαία στο πολιτικό θεσμικό σύστημα του καπιταλισμού —ακολουθώντας την ενυπάρχουσα λογική του τρόπου παραγωγής— η σχέση ανάμεσα στις αντίθετες δυνάμεις μπορεί να φθάσει σε αδιέξοδο σε συγκεκριμένους σχηματισμούς. Οι κυβερνητικές-κοινοβουλευτικές θέσεις της αριστεράς και των εργατικών συνδικάτων μπορούν να επιβληθούν σε μεγαλύτερη έκταση κατά τις κορπορατιστικές διευθετήσεις, όταν η ηγεμονία της εργοδοτικής ή καπιταλιστικής πλευράς φθίνει. Σε εθνικά πλαίσια αυτό μπορεί να συμβεί όταν τα αστικά κόμματα ή οι οργανισμοί αντιπροσώπευσης συμφερόντων, που κατά κανόνα ανταγωνίζονται μεταξύ τους, βρίσκονται αντιμέτωποι με τις ενοποιημένες πολιτικές οργανώσεις (κόμμα, συνδικάτο) της αριστεράς. Λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς σχέσεις, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σε καπιταλιστικές χώρες μη ενταγμένες στο θεσμικό εποικοδόμημα της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας (NATO, Κοινή Αγορά κ.λπ.) ή ελάχιστα επηρεαζόμενες από τη σύγκρουση Ανατολής-Δύσης (ουδέτερα κράτη, ή κράτη με μικρή ανάμειξη εξαιτίας της γεωγραφικής και ιστορικής θέσης τους), οι αριστερές δυνάμεις διαθέτουν μια ευρύτερη αντίληψη όσον αφορά την ανανέωση της κοινωνίας και της οικονομίας.

Στη δεκαετία του '80, κάτω από διαφορετικές συνθήκες στους συσχετισμούς δυνάμεων και στα περιθώρια ελιγμών, τα μικρά δυτικοευρωπαϊκά κορπορατιστικά κράτη αντιμετώπισαν μια *ποιοτικά αλλαγμένη ανταγωνιστική συνθήκη στην παγκόσμια αγορά*. Άρχισε ένας έντονος, γρήγορος και απελπισμένος οικονομικός αγώνας, χωρίς αντίστοιχό του από την εποχή του πολέμου, στον οποίο μια καθυστέρηση μπορούσε να στιγματίσει τη μοίρα της οικονομίας ενός έθνους για μια ολόκληρη ιστορική περίοδο και στον οποίο η ανταγωνιστικότητα δεν μπορούσε να εξασφαλισθεί από την απλή εξυγίανση των εθνικών οικονομικών δομών, κι ακόμη λιγότερο από την προστασία τους, παρά μόνο από τη συνεχή ανανέωσή τους. Ο ανταγωνισμός των χωρών με χαμηλά μεροκάματα, που αποτελεί μια μόνο πλευρά της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και του οικονομικού ανταγωνισμού, καθώς και η υπερσυσσώρευση που συνεπάγεται την επενδυτική ένταση της τεχνολογικής αλλαγής, ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας, η μειωνόμενη και αριθμητικά σημασία της παραδοσιακής βιομηχανικής εργατικής τάξης, τα καταστρεπτικά αποτελέσματα των νέων τεχνολογιών για κάποια επαγγέλματα, η άνοδος των τριτογενών κλάδων ή του τομέα υπηρεσιών και άλλες ριζοσπαστικές αλλαγές, λειτουργούν σαν μια *εντατική δοκιμασία των κορπορατιστικών ρυθμίσεων και*

της εθνικής συναίνεσης και τείνουν να διευθετήσουν εκ νέου τους συσχετισμούς δυνάμεων στα πλαίσια τους.

Η αναλλοίωτη διατήρηση των εθνικών αποζημιώσεων για την προσαρμογή στην παγκόσμια αγορά, που σταδιακά γραφειοκρατικοποιούνται και γίνονται ακριβότερες, μπορεί να έχει σήμερα αντιπαραγωγικά αποτελέσματα και να καταλήξει σε μια αμυντική στάση. Με τις αλλαγές στις διαπραγματευτικές θέσεις και τους συσχετισμούς δυνάμεων, η προτεραιότητα του ανταγωνισμού στην παγκόσμια αγορά κάνει τις κοινωνικές συγκρούσεις αναπόφευκτες. Τα συμφέροντα διαχωρίζονται και το προγενέστερο πλαίσιο εθνικής συναίνεσης τίθεται υπό αμφισβήτηση. Η Σουηδία είναι ίσως η μόνη καπιταλιστική χώρα, όπου η προσαρμογή των κορπορατιστικών δομών στις μεταβαλλόμενες σχέσεις συμβαίνει παράλληλα με τη διατήρηση των θέσεων εργασίας, κι επιπλέον με την ενδυνάμωση των θέσεων αυτών —αν λάβουμε υπόψη μας την καθιέρωση επικουρικής πρόνοιας για τους μισθωτούς. Ακόμη όμως και η επιτυχία του «σουηδικού μοντέλου» δεν είναι τετελεσμένη και αναμφίβολη: τα προβλήματα ισορροπίας της οικονομίας, η εμφάνιση της σπειροειδούς κίνησης μισθού-τιμής, σύμφωνα με τον σοσιαλδημοκράτη υπουργό Οικονομικών, «...οδηγούν σε μια αργή, αρκετά όμως εμφανή επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας»*.

Δομικές μετατοπίσεις

Η ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ πολιτικού ελέγχου της καπιταλιστικής οικονομίας, που κύριο μέσο του και πλαίσιο ήταν το κένσσιανό κράτος πρόνοιας με κέντρο την εθνική οικονομία, υποστηρίχθηκε κυρίως από τη «ροπή προς συντροφικότητα» δηλαδή την κοινωνικοοικονομική δομή, τις τάσεις για εκμοντερνισμό, αστικοποίηση και βιομηχανοποίηση, τη μαζική παραγωγή και μαζική κατανάλωση.

Ποιος, ωστόσο, εργάζεται σήμερα, «συντροφικά»; Και υπάρχει ροπή για συντροφικότητα ή για σχέσεις μεταξύ «κυρίων»;

Οι δομικές μετατοπίσεις στο πλαίσιο μεμονωμένων εθνικών οικονομιών και κοινωνιών, μαζί με το μετασχηματισμό του συστήματος αξιών, μπορούν να θεωρηθούν σοβαρές προκλήσεις προς τα επιτεύγματα της σοσιαλδημοκρατίας και της ρεφορμιστικής συναίνεσης.

Από την πρώτη έκθεση του club της Ρώμης μιλάμε για όρια ανάπτυξης. Η πτώση του ποσοστού ανάπτυξης δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μεταβατικό ή περιστασιακό φαινόμενο, γιατί η συνέχιση της ποσοτικής ανάπτυξης

* Socialist Affairs, 2/87, σελ. 44.

με τον προηγούμενο ρυθμό δεν είναι μόνο οικολογικά αδύνατη, δεν έρχεται μόνο σε σύγκρουση με τα όρια των περιορισμένων πρώτων υλών και των ενεργειακών αποθεμάτων, αλλά η διακοπή συμβαίνει και για κοινωνικούς, κοινωνιοψυχολογικούς λόγους. Έχει επέλθει ένας καταναλωτικός κορεσμός, όσον αφορά πολυάριθμες ανάγκες και ταυτόχρονα έχουν μπει στο προσκήνιο τα ονομαζόμενα θέσει αγαθά, που η απόκτησή τους δεν μειώνει μα συχνά αυξάνει τη ματαιότητα.

Η σταθερή επιβράδυνση ή υποτροπή της ανάπτυξης επηρέασε τη σοσιαλδημοκρατία κατά ένα ιδιαίτερα αρνητικό τρόπο, γιατί η διανεμητική πολιτική γίνεται ακόμα δυσκολότερη και υπονομεύει τις διαπραγματεύσεις και τους συνασπισμούς, που γίνονται με πολιτικούς αντιπάλους και συμμάχους. Η οικονομία, πλέον, είναι ένα παιχνίδι χωρίς νικητές.

Οι πολιτικές που έχουν σαν στόχο τη γραμμική διεύρυνση του κράτους πρόνοιας, βρίσκονται σταδιακά σε αντίθεση με τις επιταγές της καπιταλιστικής οικονομικής ισορροπίας (σταθερότητα τιμών, ισορροπία προϋπολογισμού και δαπανών κ.λπ.) και τη «λογική» του κεφαλαίου. Το κράτος, που ανέλαβε την ευθύνη για τη ρύθμιση της οικονομίας και της κοινωνικής πολιτικής, μοιάζει μάλλον «υπερφορτωμένο».

Οι νέες τεχνολογίες —τεχνικές ρομπότ, μικροηλεκτρονική, «τηλεματικά»— επιφέρουν ριζικές αλλαγές στην οργάνωση εργασίας και στο κοινωνικό και ιδεολογικό της εποικοδόμημα. Το φορντικό-τεϊλοριστικό μοντέλο της μαζικής παραγωγής αποσυντίθεται και οι συνθήκες ζωής και δουλειάς ατομικοποιούνται ως αποτέλεσμα της εξάπλωσης της ελαστικής ειδίκευσης. Αν και αυτό μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα για την αυτονομία του ατόμου, η άμεση επίδρασή του είναι η αμφισβήτηση της κοινωνικής αλληλεγγύης. Αυτό ενισχύεται, από τη μεριά των εργοδοτών, με προσπάθειες για την προώθηση της απορρύθμισης των βιομηχανικών σχέσεων. Νικητές και χαμένοι των τεχνολογικών αλλαγών βρίσκονται σε αντίθεση: η σπουδαιότητα και ο ρόλος των συνδικάτων φθίνει και ο κορπορατισμός χαλαρώνει (γίνεται πιο επιλεκτικός), ακολουθώντας το διαχωρισμό των συμφερόντων. Τελικά, η εισαγωγή εντατικών τεχνολογιών του κεφαλαίου θέτει υπερβολικές απαιτήσεις συσσώρευσης, που αντίκεινται στις διανεμητικές ρεφορμιστικές πολιτικές.

Στη δομή παραγωγής και απασχόλησης, οι εργαζόμενοι στη βιομηχανία γίνονται μειοψηφία κι αυτοί που απασχολούνται στον τομέα των υπηρεσιών πλειοψηφία. Στις εκλογές η σοσιαλδημοκρατία χάνει το ένα μετά το άλλο τα προηγούμενα οχυρά της, τις μεγάλες πόλεις, που από βιομηχανικά κέντρα μετατράπηκαν σε κέντρα του τομέα υπηρεσιών. Η κύρια ένδειξη της κρίσης ταυτότητας της σοσιαλδημοκρατίας είναι, ότι δεν έχει ακόμη καταφέρει να συσχετίσει τους μισθωτούς της βιομηχανίας με εκείνους των υπηρεσιών. Οι

διαφορές συμφερόντων των παραδοσιακών και νέων στρωμάτων διασπούν και τα αριστερά και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα.

Ακολουθώντας τις τεχνολογικές και δομικές μετατοπίσεις ο εξορθολογισμός που εξοικονομεί ζωντανή εργασία οδηγεί σε *μαζική ανεργία*, με την οποία τίθενται σε κίνδυνο όχι μόνο οι σοσιαλδημοκρατικοί στόχοι, αλλά και οι διαπραγματευτικές θέσεις της εργατικής τάξης και γενικά οι *ευκαιρίες διακυβέρνησης της αριστεράς*.

Οι διαδικασίες *αλλαγής αξιών*, φέρουν τη σοσιαλδημοκρατία αντιμέτωπη με εκατέρωθεν πυρά. Από τη μια, η έντονα διαδεδομένη νεοσυντηρητική αστική στάση του τύπου «ο καθένας είναι δημιουργός της τύχης του», συνδέει την ατομιστική παραγωγική ηθική με τις υποτιθέμενες «αιώνιες» αρετές της προμοντέρνας εποχής (θρησκεία, εγκράτεια, αίσθηση καθήκοντος, λαϊκισμός και «οικογενειακή εστία» κ.ο.κ.). Από την άλλη, η κριτική από τα νέα κοινωνικά κινήματα (πράσινοι και εναλλακτικοί) που αφορά την ανάπτυξη, την κατανάλωση, τη γραφειοκρατία και την τεχνολογία, η θέση τους ότι οι άνθρωποι θα έπρεπε να χειραφετηθούν από την εργασία κι όχι μέσα σ' αυτήν, εμφανίζονται ως η αντίπαλη πλατφόρμα της σοσιαλδημοκρατίας που θεωρείται πατριαρχική μ' επίκεντρό της την παραγωγή.

Οι νεοσυντηρητικές αξίες απομακρύνουν τους φιλόδοξους ή εύπορους ειδικευμένους εργάτες, τους τεχνικούς και τα υπάλληλά στρώματα από τη σοσιαλδημοκρατία, ενώ οι μεταυλιστικές αξίες, στις οποίες δίνουν έμφαση τα εναλλακτικά κινήματα και τα πράσινα κόμματα, προσελκύουν τους μη τεχνοκράτες διανοούμενους καθώς και περιθωριοποιημένα στρώματα, ιδιαίτερα τους νέους.

Οι παραπάνω διαδικασίες αλλαγής αξιών συνδέονται με τις διαδικασίες μετατόπισης γενεών, και, κυρίως, δομικού μετασχηματισμού. Μαζί τους συνδέονται και η εξάπλωση της αποκαλούμενης πολιτικής ναυτίας (η δυσαρέσκεια δηλαδή για την πολιτική), η ασταθής ενλογική στάση (αποδυνάμωση της ταξικής ψήφου), η ψήφος ως διαμαρτυρία (κι όχι ως θετική συμπαράταξη), όπως και η άνοδος των δεξιών λαϊκίστικων κομμάτων και κινήματων.

Εξωτερικές προκλήσεις

ΟΙ ΡΕΦΟΡΜΙΣΤΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ ΠΟΥ ΒΑΣΙΖΟΝΤΑΙ στον εθνικό κεϋνσιανισμό, συγκρούονται με εμπόδια που ανάγονται στο διεθνές περιβάλλον. Η ένταση της παγκόσμιας αλληλοεξάρτησης θέτει υπό αμφισβήτηση την οικονομική κυριαρχία των εθνικών κρατών.

Το διεθνές νομισματικό σύστημα, που συντονίζει το σύνολο του κυκλοφο-

ρούντος νομίσματος στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, κλονίζεται.

Η οικονομική (και πολιτική) αντιπαλότητα μεταξύ χωρών και περιοχών του καπιταλιστικού κέντρου (Βόρειος Αμερική, Δυτική Ευρώπη, Νοτιοανατολική Ασία) οξύνεται. Αν αναλογιστούμε τη δεξιά νεοσυντηρητική επίθεση που έγινε στις ΗΠΑ, βλέπουμε ότι η αμερικανική ηγεμονία μετατράπηκε από τον μέχρι προ τινος «προστάτη» από πολλές απόψεις, σε παράγοντα κινδύνου και προκλητική απειλή για τη σοσιαλδημοκρατία. Η πολιτική μη-ύφεσης, ο αγώνας των εξοπλισμών, το επακόλουθο έλλειμμα του αμερικανικού προϋπολογισμού και η πολιτική των επιτοκίων, η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και οι αντιλήψεις ενάντια στα συνδικάτα που διαδίδονται υπερπόντια, η διείσδυση του αμερικανικού και του ενωμένου πολυεθνικού κεφαλαίου, φέρνουν τη σοσιαλδημοκρατία συνεχώς αντιμέτωπη με τους στρατηγικούς στόχους της διοίκησης των ΗΠΑ.

Κατά τη διάρκεια οξύνσης του παγκόσμιου οικονομικού ανταγωνισμού, οι χώρες που όπως λέγεται βρίσκονται στο όριο της περιφέρειας, αναπτύσσουν μια σκληρή μεταξύ τους αντιπαλότητα: οι σοσιαλδημοκράτες πολιτικοί συγχάτις περιγράφουν ως «χώρες με χαμηλά μεροκάματα» που θέτουν σε κίνδυνο τις θέσεις εργασίας, το επίπεδο μισθών και τα κοινωνικά επιτεύγματα των οργανωμένων εργατών στις ευρωπαϊκές καπιταλιστικές χώρες.

Ο διεθνής ανταγωνισμός έφθασε σ' ένα πρωτόγνωρο βαθμό. Αυτό που διακυβεύεται είναι η νέα θέση που πρέπει ν' αποκτηθεί στην αναδιάρθρωση του κέντρου και των μεμονωμένων χωρών της περιφέρειας. Χώρες του κέντρου γλιστρούν προς την περιφέρεια και πρόσφατα βιομηχανοποιημένες χώρες μετακινούνται προς το κέντρο. Οι εθνικές πολιτικές άμβλυνσης των αντιθέσεων που βασίζονται στη διανομή, μπορούν να καταλήξουν στη διατήρηση των ξεπερασμένων δομών, ομάδων προϊόντων και κλάδων και στην καθυστέρηση της προσαρμογής.

Η αδυναμία του εθνικού κένσινανισμού και τα συνεπαγόμενα διλήμματα της σοσιαλδημοκρατίας διατυπώθηκαν από τον S. W. Scharpf στην προγραμματική συζήτηση του δυτικογερμανικού SPD στα τέλη του 1984. Στην ανάλυσή του έδειχνε ότι, στη διάρκεια της δεκαετίας του '70, το χρήμα και οι χγορές κεφαλαίου διεθνοποιήθηκαν πλήρως. Σαν αποτέλεσμα της διεθνούς κινητικότητας του κεφαλαίου, που υπερβαίνει ό,τι έχει να κάνει με το παρελθόν, οι εθνικές κυβερνήσεις ή οι κεντρικές τράπεζες χάνουν την κυριαρχία των συμπεριόντων τους, στο βαθμό που ο κατώτερος τόκος καθορίζεται από το διεθνοποιημένο κεφάλαιο. Η κένσινανή ρύθμιση προσανατολισμένη στην πλήρη απασχόληση, απογυμνωμένη από τα μέσα για μια οικονομική πολιτική, γίνεται πλέον ανέλπιδη. Θεωρητικά, υπό τέτοιες συνθήκες, υπάρχουν τρεις στρατηγικές επιλογές: διαχωρισμός από τις πιέσεις της παγκόσμιας οικονο-

μίας, δημιουργία πιο άμεσων —κρατιστικού χαρακτήρα— μεθόδων στη διαχείριση της οικονομίας («Κένυς συν»), ή ένας διεθνής —παγκόσμιος ή τοπικός— συντονισμός που θα σήμαινε την αναδόμηση του κεύνσιανισμού σε παγκόσμια κλίμακα, ή προσαρμογή στην παγκόσμια αγορά, δηλαδή μια πολιτική που αναλαμβάνει και το κοινωνικό κόστος να κάνει την εθνική οικονομία εύκαμπτη.

Τα ρεφορμιστικά κόμματα ευνοούν προς το παρόν διαφορετικές στρατηγικές, υπάρχουν όμως και στρατηγικές διαμάχες στο εσωτερικό των μεμονωμένων κομμάτων. Η γαλλική αριστερά δοκίμασε την «Κένυς συν» στρατηγική στο πρώτο μισό της περιόδου διακυβέρνησής της και στο βρετανικό Εργατικό Κόμμα η εναλλακτική οικονομική στρατηγική είχε —από πολλές απόψεις— έναν τέτοιο χαρακτήρα. Τα μικρά ευρωπαϊκά κράτη, που βασίζονται στις εξαγωγές, και στα οποία οι σοσιαλδημοκράτες έχουν την εξουσία ή ισχυρή επιρροή, επέμειναν ως επί το πλείστον σε μια λιγότερο ή περισσότερο σταθερή προσαρμογή στην παγκόσμια αγορά, που είναι ένα μονοπάτι γεμάτο συγκρούσεις. Η Σοσιαλιστική Διεθνής, σύμφωνα με την έκθεση Μάνλεϊ (Manley Report) και άλλα ντοκουμέντα, υποστηρίζει μια πολιτική στη βάση παγκόσμιων κεύνσιανών αρχών. Στο SPD, η πλειοψηφία της ηγεσίας του κόμματος ψήφισε υπέρ της «ευρωπαϊκής οπτικής».

Στην πραγματικότητα καμιά από τις στρατηγικές δεν φαίνεται, για την ώρα, ικανοποιητική ή ευνοϊκή από τη σκοπιά της διπλής λειτουργίας της σοσιαλδημοκρατίας (ταυτόχρονη σταθεροποίηση του καπιταλισμού και προοδευτικός μετασχηματισμός του μέσω μεταρρυθμίσεων). Η παραύλαξη «Κένυς συν» μπορεί να επιφέρει κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές εντάσεις, εξαιτίας της απόσπασης από την κύρια γραμμή οικονομικής και τεχνολογικής προόδου, με την προστασία των ξεπερασμένων δομών και, κατά ένα μέρος, εξαιτίας των αυταρχικών κρατιστικών μεθόδων. Ο Sharpf —σε μια προκλητική διατύπωση— εξετάζει την κύρια προϋπόθεση μιας συνεπούς στρατηγικής προσαρμογής, ότι δηλαδή από πολιτική άποψη η «πλέον συμφέρουσα εθνική συμπεριφορά» θα έπρεπε να γίνει αποδεκτή αναφορικά με το διεθνές κεφάλαιο· πρέπει, δηλαδή να σεβαστούμε τα όρια «φόρτωσης» του κεφαλαίου αναλαμβάνοντας περικοπές μισθών ή αυτο-εχμετάλλευση. Το εφικτό της στρατηγικής αυτής είναι προφανές —παίρνοντας υπόψη την αντικειμενική κατάσταση και τις δεδομένες πιέσεις. Παραμένει ωστόσο το ζήτημα του αν θα θεθούν για τη σοσιαλδημοκρατία και τα συνδικάτα ζωτικά προβλήματα ταυτότητας και νομιμοποίησης.

Ένας διεθνώς —είτε σε πλανητικό είτε σε τοπικό επίπεδο— συντονισμένος νεοκεύνσιανισμός μπορεί, ως μακρινή προοπτική, να αποτελέσει κάποια διέξοδο. Αν όμως τον αντιμετωπίσει κανείς σαν άμεσο στόχο, παίρνοντας υπόψη

τις πραγματικές παγκόσμιες οικονομικές τάσεις και τις κυρίαρχες σχέσεις στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα (που αλλάζουν προς όφελος των μη ευρωπαϊκών περιοχών) και στο εσωτερικό των περισσότερων καπιταλιστικών χωρών, τότε είναι απατηλός ή αρκετά αμυντικός. Για να μπορέσουν οι αριστερές δυνάμεις, που προς το παρόν είναι σε άμυνα, να πάρουν μια αποφασιστική στάση όσον αφορά το σύστημα των διεθνών οικονομικών σχέσεων, πρέπει πρώτα να παγιώσουν τις θέσεις τους στις χώρες τους και μια, ίσως η σημαντικότερη, προϋπόθεση γι' αυτό είναι η επεξεργασία και παρουσίαση μιας πραγματοποιήσιμης, ρεαλιστικής εθνικής οικονομικής πολιτικής, που παίρνει υπόψη της με τον κατάλληλο τρόπο την αποδοτικότητα της παραγωγής.

Ο ΟΥΓΓΡΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΑΥΤΟΥ —αναλύοντας τις δυσκολίες της σοσιαλδημοκρατίας, το χάσιμο του εδάφους σε πολλές χώρες, τα διλήμματα προσαρμογής στις νέες συνθήκες, την ένταση ανάμεσα στην απαίτηση για ανανέωση και τη διατήρηση της ταυτότητας, την αναζήτηση ενός νέου δρόμου, τις συγκρουόμενες διαδικασίες επεξεργασίας μιας επαρκούς στρατηγικής οικονομικών και κοινωνικών αντιλήψεων και νέων οραμάτων για το μέλλον — δεν καθοδηγείται από κακεντρέχεια και πολιτική αντίθεση σε σχέση με τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα ως αντίπαλα κινήματα, δεν ωθείται από κάποια βέβαιη επιτίμηση, αλλά όλα αυτά τα εκτιμά σαν μια πλευρά της αμυντικής στάσης της ευρύτερης νοούμενης αριστεράς.

Η προσοχή και η ευαισθησία, όσον αφορά τα προβλήματα με τα οποία είναι αντιμέτωπη η σοσιαλδημοκρατία, δικαιώνονται επίσης από το γεγονός ότι κι εμείς —στη σοσιαλιστική Ουγγαρία— έχουμε να αντιμετωπίσουμε τις συνέπειες καθυστέρησης της προσάρτησής μας στις παγκόσμιες οικονομικές διαδικασίες. Η καθυστέρηση αυτή στένεψε περαιτέρω το ήδη περιορισμένο πεδίο της οικονομίας μας και βάθυνε τις υπάρχουσες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αντιφάσεις φθάνοντας σε σοβαρές δυσλειτουργίες. Ζούμε συγκρούσεις ανάμεσα στις παραδοσιακές ιδεολογικές θέσεις, τους μακροπρόθεσμους κοινωνικούς στόχους, τις διακηρυγμένες αξίες και τα αναπόφευκτα μέτρα σχετικά με την προσαρμογή και προσάρτηση.

Τα προβλήματά μας μπορούν ακόμη να αποδοθούν στο γεγονός ότι πολλές από τις προηγούμενες λύσεις μας βρήκαν κακή εφαρμογή, η μεταρρυθμιστική πολιτική μας σταμάτησε περισσότερο από μια φορά, εξαιτίας διαφόρων αντιστάσεων και επιφυλάξεων ή ψευδαισθήσεων. Τα σφάλματά μας προκλήθηκαν από ένα διεθνές περιβάλλον το οποίο από τα μέσα της δεκαετίας του '70 έγινε δυσμενές και στα πλαίσια του οποίου η μετατόπιση των παγκόσμιων οικο-

νομικών δομών υποτίμησε ένα σημαντικό μέρος προϊόντων και βιομηχανιών μας. Το νεοσυντηρητικό πολιτικό ρεύμα, που συνόδευσε τις οικονομικές αλλαγές στον καπιταλιστικό κόσμο, και η συνακόλουθη αντιστροφή της ύφεσης μεγάλωσαν τις δυσκολίες μας.

Δυναμώνοντας τη δημοκρατία, διευρύνοντας τη συμμετοχή εργαζομένων και πολιτών και αυξάνοντας τη δημοσιότητα, βασιζόμενοι στην ανανεωτική και δημιουργική δυναμική της αυτόνομης ανάπτυξης εντός της κοινωνίας των πολιτών, με δυο λόγια, κάνοντας συνεπέστερη και ριζοσπαστικότερη την τριαντάχρονη μεταρρυθμιστική διαδικασία στη χώρα μας, σκοπεύουμε να προστατεύσουμε —και μακροπρόθεσμα να δυναμώσουμε— τη νομιμότητα του συστήματός μας, που πέρασε μια σκληρή δοκιμασία. Υπό αυτές τις συνθήκες, επιθυμούμε να διδαχθούμε —μεταξύ άλλων— από τα ιστορικά επιτεύγματα της σοσιαλδημοκρατικής δημόσιας πολιτικής, από τις λύσεις και τους συμβιβασμούς της, τις ασυνέπειες, τις αρνητικές εμπειρίες, τις προκλήσεις που αντιμετώπισε η σοσιαλδημοκρατία και από τις αντιδράσεις της, έχοντας φυσικά συνείδηση των διαφορών στα κοινωνικοπολιτικά συστήματα, τους στόχους, τις ιδεολογίες, το εθνικό και διεθνές περιβάλλον.

Απόδοση στην Ελληνική: Σπύρος Τσούγκας

